

3.2. СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Тетянак ОЛЕНДР, Ірина ЦАР

Навчання завжди було активним та невід'ємним елементом життя суспільства. У сучасному світі, де інформація швидко поширюється і стає все більш доступною завдяки глобалізації та технологічному прогресу, важливість ефективного навчання набуває ще більшого значення. Зокрема, у сучасних умовах світової інтеграції зростає значущість вивчення іноземних мов, як важливого інструменту комунікації. Відтак, підготовка майбутніх фахівців вимагає перегляду підходів у цій сфері. Одним із ключових аспектів успішного навчання іноземних мов є розуміння та застосування відповідних стратегій навчання. Незважаючи на різноманітність методик викладання іноземних мов, головне завдання сьогодення полягає у впровадженні інноваційних підходів до підготовки фахівців, розвитку їх соціолінгвістичних та комунікативних навичок для забезпечення мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці та подальшої успішної реалізації набутих компетенцій.

Сутність стратегій навчання полягає у здатності студентів планувати, організовувати та контролювати навчальний процес з метою досягнення найкращого розуміння та засвоєння матеріалу. Ці стратегії є необхідними для активного залучення студентів до навчання та підвищення їхньої навчальної продуктивності. Дослідження показує, що студенти, які вивчають мову на різних рівнях, використовують стратегії, проте не усвідомлюють їх сутності й не можуть обрати ті, які з них є найбільш корисними в застосуванні.

Однак, вивчення стратегій навчання не обмежується лише їхнім описом та використанням. Воно також включає у себе класифікацію цих стратегій для більш глибокого розуміння їх різноманітності та впливу на процес навчання. Отже,

питання визначення та застосування стратегій навчання в контексті вивчення та викладання іноземних мов є сучасним і важливим та вимагає глибокого аналізу. Відповідно, ставимо собі за мету дослідити сутність стратегій навчання; розглянути, які підходи існують до класифікації цих стратегій та їхніх різновидів; навести приклади стратегій навчання.

Варто відзначити, що дослідження стратегій навчання іноземних мов є актуальною проблемою як для національних, так і для зарубіжних дослідників. Методологія дослідження передбачає застосування комплексного підходу, який включає у себе теоретичний аналіз проблематики, синтез та аналіз різних джерел бібліографії, інтерпретацію загальнонаукових аспектів поняття «стратегії навчання». З точки зору методології, важливим є аналіз класифікацій стратегій навчання, які використовуються у дослідженнях науковців різних країн, а також виявлення та порівняння їх ефективності у контексті використання сучасних технологій в процесі навчання іноземних мов у ЗВО.

У науковій літературі знаходимо велику кількість праць присвячених дослідженню даного феномену. Для подальшого дослідження доцільно розглянути поняття стратегії та стратегії навчання. У загальноєвропейському розумінні термін «стратегія» – це дисциплінована та керована лінія поведінки з певними цілями, яку обирає індивід, щоб виконати завдання, котре ставить собі сам, або з яким він стикається.²⁶⁰ Нині в педагогічній літературі немає єдиної думки щодо чіткого розмежування навчальних та комунікативних стратегій, оскільки стратегія може бути навчальною під час вивчення іноземної мови і водночас комунікативною під час використання мови у спілкуванні.

Однак, як свідчить аналіз джерельної бази немає єдиного погляду щодо тлумачення терміну «стратегії навчання» та структури згаданого феномена.

²⁶⁰ Іван Зязюн, «Філософія поступу і прогнозу освітньої системи», *Педагогічна майстерність : проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. (Київ, 2005), 10.

Досліджуючи поняття «стратегії навчання» зауважуємо, що наявна велика кількість різних термінів, які мають схоже значення. У літературі стратегії навчання називаються «техніками», «тактиками», «потенційно свідомими планами», «свідомо використовуваними операціями», «навчальними, базовими, функціональними навичками», «пізнавальними здібностями», «стратегіями обробки мови», «процедурами вирішення проблем».²⁶¹

Часто цю невизначеність термінології різні автори аргументують спробою впорядковувати окремі терміни в ієрархічному порядку, тобто вони визначають стратегії навчання як загальний термін, який включає різні типи тактик.

Вагомий внесок у дослідження проблеми визначення сутності стратегій навчання та їх класифікації зробили П.Біммель, М.Будде, У.Рампійон, Дж.Рубін, Дж.О'Меллі, А. Чамот, Р.Оксфорд, І.Задорожна, Є.Іжко, О.Конотоп, Л.Морська та інші.

Один із перших дослідників у цій галузі Джоан Рубін дала дуже широке визначення стратегій навчання мови «техніки або засоби, які студент може використовувати для отримання знань».²⁶² Ребека Оксфорд визначила, що «стратегії навчання – це конкретні дії, поведінка або підходи, які сприяють розвитку мовної системи, що створює студент, і впливають на поліпшення його навчання та дають змогу зробити процес вивчення мови більш успішним (якісним), посильним та приємним».²⁶³

Анна Чамот визначила, що стратегії навчання є поведінкою та думками, до яких студенти залучаються під час навчання, спрямовані на те, щоб впливати на процес кодування студента.²⁶⁴

²⁶¹Anita Wenden and Joan Rubin, "Conceptual background and utility", *Learner strategies in language learning*. (Prentice-Hall, 1987), 7.

²⁶² Joan Rubin, "Learner strategies: Theoretical assumptions, research history and typology", *Learner strategies in language learning*. (Prentice-Hall, 1987), 15.

²⁶³ Rebeca Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*. (Boston: Heinle & Heinle, 1990), 175.

²⁶⁴ Michael O'malley and Anna Uhl Chamot, *Learning strategies in second language acquisition*. (Cambridge university press, 1990).

Моніка Будде розглядає стратегії навчання як інструменти, які можуть бути використані для досягнення конкретної мети або проміжних цілей у формуванні необхідних навичок для застосування та передачі знань у відповідних ситуаціях та їх подальшого використання у самостійному навчанні.²⁶⁵

Згідно з Євгенією Іжко стратегії навчання це запланована процедура, яка використовується для досягнення мети.²⁶⁶

За твердженням Лілією Морської — стратегії навчання використовуються для презентації знання, структуризації і співвідношення інформації в пам'яті; вони узагальнюють, трансформують, спрощують уявлення про інформовані явища, спрямовані на організацію знань і здійснюються у вигляді підсвідомих або неусвідомлюваних процесів.²⁶⁷

Враховуючи позиції науковців щодо розуміння стратегій навчання, ми погоджуємося з визначенням, що стратегії навчання – це конкретний план здійснення діяльності чи послідовність операцій, у яких поєднуються різноманітні навчальні техніки, мета яких сприяти формуванню власного типу навчання та можливості конструювати самовідповідальність.

Беручи до уваги важливість вивчення іноземних мов в контексті сучасних змін вважаємо за доцільне зосередити увагу на аналізі стратегій навчання, які використовують в процесі вивчення іноземної мови.

Стратегія навчання мови — це мистецтво керування процесом оволодіння іноземною мовою, планування навчального курсу на підставі вивчення психологічних та фізіологічних особливостей студентів та застосування сучасних методів та способів, спрямованих на досягнення у студентів навичок та умінь

²⁶⁵Monika Budde, *Über Sprache reflektieren. Unterricht in sprachheterogenen Lerngruppen*. (Kassel: Kassel University Press, 2012), accessed August 20, 2023, <https://www.uni-kassel.de/upress/online/frei/978-3-86219-260-1.volltext.frei.pdf>

²⁶⁶Євгенія Іжко, "Стратегії автономного навчання як методична основа вивчення іноземних мов". *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 186, no. 2 (2013): 215.

²⁶⁷Лілія Морська, "Сутність і визначення комунікативних стратегій у професійному дискурсі". *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. no. 3 (2012): 69.

використовувати іноземну мову відповідно до виявлених у них даних та стратегій оволодіння мовою. Якщо «стратегія навчання» використовується стосовно викладача, то «стратегія оволодіння» використовується стосовно студента.

Отже, в процесі навчання іноземних мов роль викладача набуває іншого змісту: він не тільки навчає мови, а й викладає стратегії навчання, що вносять гнучкість у навчальний процес.

Наукові розвідки досліджуваного нами феномену дають підстави стверджувати, що проблеми класифікації стратегій навчання мови цікавили багатьох учених.

Ребека Оксфорд поділяє стратегії навчання (за класифікацією О'Меллі та Шамот) на *прямі*, які безпосередньо стосуються цільової мови та *непрямі* стратегії, які забезпечують непряму підтримку вивчення мови через вміння зосередитися, служать засобом мотивації вчення, або відображають бажання отримувати інформацію, вміння відбирати навчальний матеріал відповідно до своїх цілей, вміння та бажання співпрацювати з викладачем та іншими студентами в групі й співпереживати, задавати питання, брати участь у навчальних бесідах, планувати свою діяльність, оцінювати результати, пошук можливостей, контроль занепокоєння та інші засоби.²⁶⁸ Відповідно ці дві категорії дослідниця поділяє на шість груп, відносячи до прямих навчальних стратегій: стратегії запам'ятовування, когнітивні та компенсаційні стратегії навчання. До непрямих навчальних стратегій належать: афективні стратегії, соціальні та метакогнітивні стратегії навчання.

Усі прямі стратегії включають розумову обробку мови. *Стратегії запам'ятовування* допомагають зберігати, знаходити та пригадувати інформацію, використовуючи методи, що сприяють покращенню пам'яті. Це може включати мнемотехнічні засоби, аббревіатури, рими, візуальні уявлення,

²⁶⁸ Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*, 151.

рухи тощо. Принципом стратегій запам'ятовування є сенс (значення), усі кроки, які з ними пов'язані мають бути особисто значущими для студента, щоб змусити стратегії працювати. Приклад стратегії пам'яті: «Я використовую нові англійські слова в реченні, отже я їх можу запам'ятати (чи просто пам'ятаю)». ²⁶⁹ У цій категорії є чотири підгрупи стратегій: створення ментальних зв'язків, застосування зображень і звуку, рецензування та використання дій. Кожна підгрупа має різні підходи/конкретні стратегії, які допомагають студентам навчатися краще. Використання стратегії запам'ятовування найчастіше застосовуються на початку процесу вивчення мови.

Когнітивні стратегії навчання використовуються для роботи з мовою через обдумування, прийняття інформації, обробку і зберігання інформації. Вони дають змогу студентові використовувати мову рецептивно та продуктивно. Когнітивні стратегії мають єдину спільну функцію: маніпулювання або перетворення цільової мови (іноземна мова, яка вивчається студентом). У межах цієї категорії виокремлюють різні підходи, однак спільною функцією є маніпулювання або перетворення цільової мови студентом. Прикладом когнітивних стратегій є «Я намагаюся говорити як носії англійської мови». ²⁷⁰ Існує чотири підгрупи когнітивних стратегій: практика, отримання та надсилання повідомлень, аналіз і міркування, а також створення структури для отримання і відтворення інформації. Кожна підгрупа характеризується різними підходами та особливими стратегіями. Студенти (дорослі) зазвичай використовують стратегії аналізу та міркування для розуміння значення та вираження цільової мови.

Компенсаційні стратегії дають змогу здійснювати комунікацію незважаючи на помилки у мовленні. Вони можуть включати вигадкування контексту або використання, наприклад, синонімів. Надолужити неадекватний

²⁶⁹ Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*, 294.

²⁷⁰ Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*, 295.

рівень знань з граматики, а особливо словниковий запас, є метою стратегій компенсації. Приклад стратегії компенсації полягає в тому, щоб «розуміти незнайоме англійське слово, я роблю припущення».²⁷¹ Розумне здогадування під час слухання та читання, а також подолання обмежень у спілкуванні та письмі – це дві підгрупи стратегії компенсації. У двох підгрупах існує десять підходів/конкретних стратегій.

За Ребекою Оксфорд непрямыми стратегіями є метакогнітивні, афективні та соціальні стратегії.²⁷²

Метакогнітивні стратегії навчання це дії, які виходять за межі суто когнітивних функцій, виступають як механізми контролю над процесом навчання. Вони включають планування, спостереження, підготовку та оцінку процесу навчання (підбір навчальних матеріалів, моніторинг власних помилок та самооцінка). Прикладом метакогнітивних стратегій є «Я звертаю увагу, коли хтось говорить англійською». У межах метакогнітивних стратегій є три підгрупи стратегій: центрування навчання полягає в тому, щоб сконцентрувати увагу на студентові і спрямувати її на певну мовленнєву діяльність або навички. Організація та планування навчання допомагає студентам організуватися таким чином, аби максимально використовувати їхню енергію та зусилля, а оцінювання навчання допомагає студентам виявляти помилки та оцінювати власний прогрес.

Афективні стратегії стосуються емоційності, ставлення до навчання, мотивації та цінностей студентів, допомагають контролювати емоції і стосуються здатності особи сприймати свій настрій та почуття. За твердженнями Ребеки Оксфорд саме за допомогою афективних стратегій студенти, можуть отримати контроль над вищезгаданими факторами. На думку авторки ті, хто демонструє хороші результати у вивченні мови, часто вміють контролювати свої емоції та

²⁷¹ Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*, 295.

²⁷² Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*, 137.

ставлення до навчання. Прикладом афективної стратегії є: «Я заохочую себе говорити англійською, навіть коли боюся зробити помилку».²⁷³ Ці стратегії включають зниження тривоги, самозаохочення та контроль емоційного стану.

До соціальних стратегій можна віднести, наприклад, здатність людини просити допомогу, взаємодіяти з носіями мови або досліджувати культурні та суспільні норми. Соціальні стратегії стосуються спілкування студента з носіями цільової мови. Прикладом соціальної стратегії є «Я намагаюся дізнатися про культуру англомовних людей. Існує три підгрупи соціальних стратегій, і кожна підгрупа складається з двох конкретних стратегій. До трьох підгруп цих стратегій належать уміння: задавати запитання, співпрацювати з іншими та співпереживати. З усіх трьох, уміння задавати запитання є найкориснішим та найважливішим у вивченні мови, що під час комунікації викликає реакцію співрозмовника, демонструючи його зацікавленість і залученість. Співпраця з іншими усуває конкуренцію та сприяє формуванню командного духу. Співпереживання означає поставити себе на місце когось іншого, щоб зрозуміти точку зору цієї людини. Студенти можуть використовувати соціальні стратегії для розвитку культури розуміння та кращого усвідомлення думки чи почуття інших.

Дослідники Ута Рампійон та Петер Біммель також виокремлюють дві групи навчальних стратегій: *прямі (когнітивні) та непрямі стратегії*. За твердженнями науковців прямі (когнітивні) стратегії безпосередньо стосуються навчального матеріалу, а непрямі стратегії стосуються способу навчання (коли?, що?, де?, як?), почуттів, пов'язаних з навчанням (афективні стратегії) та соціально поведінкових аспектів (соціальні стратегії).²⁷⁴

За Утою Рампійон прямі (когнітивні) стратегії поділяються на: а) стратегії запам'ятовування та б) стратегії вивчення мови. *Стратегії запам'ятовування*

²⁷³ Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*, 296.

²⁷⁴ Peter Bimmel and Ute Rampillon, *Lernautonomie und Lernstrategien*. (München : Langenscheidt, 2000), 64.

включають такі вміння як створення ментальних карт (формування словосполучень, асоціацію з попередніми знаннями, створення або комбінування контекстів), використання зображень та звуків (малюнки, словники, допоміжні слова, фонетичні співвідношення), регулярне та заплановане повторення (використання словникових карток), риторичні дії (вимовляння слів та виразів з використанням акторської майстерності).

Стратегії вивчення мови включають такі вміння: структурування (позначення, створення нотаток, планування, підсумовування), аналіз (аналіз слів та виразів, порівняння мов, використання знань рідної мови, виявлення подібностей, застосування правил), практика (розпізнавання та використання сталих виразів), використання допоміжних засобів (словника).

До непрямих стратегій навчання Ута Рампійон відносить а) стратегії регулювання власного навчання, б) афективні стратегії навчання, в) соціальні стратегії навчання, г) стратегії використання мови.

До стратегій регулювання власного навчання належать такі вміння: концентрація на власному навчанні (абстрагування від усього, що заважає навчанню та намагання зосередитися на головному), організація та планування власного навчання (визначення особистих навчальних цілей, уточнення намірів та визначення способів навчання), моніторинг та оцінка власного навчання (стеження за процесом навчання, контроль досягнення навчальних цілей, висновки для подальшого навчання).

До афективних стратегій навчання належать уміння: розуміння та вираження почуттів (відслідковування біологічних сигналів тіла, використання чек-листа, ведення навчального щоденника, обговорення почуттів), зниження стресу (релаксація, прослуховування музики, сміх), підбадьорювання себе (втішання та заохочення).

До соціальних стратегій навчання належать такі вміння: поставити запитання (просити пояснення, запитувати, чи правильно сказані мовні вислови,

просити виправити), співпрацювати з іншими (навчання разом з однокласниками, шукати й отримувати допомогу від кваліфікованих носіїв мови), співчувати іншим (розуміння та сприйняття чужої культури).

*До стратегій використання мови належать такі вміння: застосування попередніх знань (формулювання та перевірка гіпотез, вгадування значень на основі мовних вказівок, виведення значень з контексту), компенсаційні стратегії (перехід до рідної мови, просить допомогу (як сказати це іноземною мовою?), використання жестів та міміки, уникання певних тем у розмові, зміна теми, використання описів та синонімів, тощо).*²⁷⁵

Узагальнюючи результати аналізу наукових праць можемо стверджувати, що науковці брали за основу класифікацію запропоновану Ребекою Оксфорд і частково її модифікували й класифікували стратегії навчання за різними критеріями. Конкретна стратегія не завжди може бути віднесена до класифікації, оскільки «функція стратегії завжди залежить від наміру, який студент асоціює з її застосуванням».²⁷⁶ Насправді під час навчання або спілкування стратегії зазвичай не використовуються окремо, а поєднуються разом.²⁷⁷

Таким чином, можна стверджувати, що здебільшого автори С. Чудак, В. Янікова, П. Біммель, С. Бальвеґ у своїх класифікаціях виокремлюють чотири групи стратегій навчання: когнітивні, метакогнітивні, афективні та комунікаційні. Відповідно, кожна з них містить певні підгрупи.

Когнітивні стратегії навчання (стратегії запам'ятовування, елаборації, трансформації) базуються на когнітивних процесах, таких як сприйняття, мислення, пам'ять і розв'язання проблем, та спрямовані на покращення ефективності, продуктивності процесу навчання й на пряму роботу з мовним

²⁷⁵Bimmel and Rampillon, *Lernautonomie und Lernstrategien*, 65.

²⁷⁶ Stefanie Neuner-Anfindsen, *Fremdsprachenlernen und Lernerautonomie. Sprachlernbewusstsein, Lernprozessorganisation und Lernstrategien zum Wortschatzlernen in Deutsch als Fremdsprache*. (Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 2005), 128.

²⁷⁷Sandra Ballweg et al; *Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch?* (München : Goethe Institut, 2013).

матеріалом. *Афективні стратегії навчання* спрямовані на управління емоціями під час вивчення іноземної мови. *Соціальні стратегії навчання* спрямовані на співпрацю з іншими. *Метакогнітивні стратегії навчання* спрямовані на планування власного процесу навчання, визначення успішного виконання завдань і включають планування, контроль та регулювання.

Педагоги повинні використовувати навчальні методи, які допоможуть студентам ефективно освоювати стратегії навчання, що найкраще підходять для кожного з них. Ці методи застосовуються як на заняттях, так і під час самостійної роботи з мовою. Це у свою чергу сприяє розвитку їхньої здатності до самостійного навчання. Оскільки процес навчання має стимулювати активну навчальну діяльність студентів та свідому оцінку їхньої мовленнєвої поведінки, важливо створювати сприятливі умови для цього.

З метою покращення ефективності навчання іноземних мов та раціоналізації методик, дослідники упродовж останніх десятиліть дедалі частіше визнають, що всі види мовленнєвої діяльності у повсякденному житті тісно пов'язані між собою. Отже, навчання різних аспектів мовленнєвої діяльності повинно бути інтегрованим і враховувати цю взаємодію.

Взаємопов'язане навчання передбачає одночасне та збалансоване навчання всіх аспектів мовленнєвої діяльності на основі загального мовного матеріалу, у визначеному послідовно-часовому співвідношенні. Під час вивчення певної теми, читання, аудіювання, письмо і говоріння виступають як або ціль, або засіб навчання, що дозволяє обробляти та вивчати лексико-граматичний матеріал, включаючи в себе аудитивний, візуальний та моторний аналізатори.

Види мовленнєвої діяльності можна розділити на дві головні категорії: продуктивні (говоріння та письмо) і рецептивні (аудіювання та читання). Продуктивні види мовленнєвої діяльності спрямовані на створення та передачу

інформації, тоді як рецептивні види орієнтовані на сприймання та розуміння інформації.

Відповідно до сказаного вище стратегії класифікують залежно від того, яку мовленнєву навичку вони спрямовані розвивати. Наприклад, стратегії для аудіювання, читання, письма та говоріння можуть бути окремо виділені. Це призводить до появи осі з парадигмами (1) аудіювання, (2) читання, (3) говоріння, (4) письма, (5) лексики та (6) граматики. Перші чотири утворюють блок (чотири навички), що згідно з охарактеризованими нами класифікаціями можна було б виокремити до комунікативних стратегій. Останні дві (лексика, граматика) – найважливіші аспекти мови, які є невід'ємною частиною основних видів мовленнєвої діяльності.

Нижче детально зупинимось на розгляді кожної з груп виокремлених вище стратегій навчання іноземної мови.

Аудіювання

Навчання студентів слухати та розуміти іншу мову є важливим завданням у навчальному процесі, що передбачає не лише здатність виражати власні думки, але й уміння сприймати мову інших осіб під час спілкування, прослуховування радіо- чи телепередач, анонсів тощо. Дослідження показали, що питома вага аудіювання в умовах мовної комунікації становить 45%.²⁷⁸

Під час аудіювання залучаються два протилежні ментальні процеси, з одного боку, акустичний потік даних досягає мозку через вухо, а з іншого боку, мозок інтерпретує, категоризує та пов'язує цей потік даних з попередніми знаннями. Для аудіювання, ідентифікують такі особливості:

²⁷⁸ Людмила Байдак, "Взаємопов'язане навчання видам мовленнєвої діяльності при викладанні іноземної мови у нелінгвістичному виші", Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. (Переяслав-Хмельницький, 2016), 253.

– фонологічна компетенція студентів (включає не лише корекцію вимови звуків іноземної мови, але і формування навичок слухання, правильне використання мовленнєвого апарату для відтворення звуків і інтонації);

– часовий фактор (створює суттєву різницю між читанням та слуханням. Оскільки слухач у порівнянні з читачем, не може повторно прослухати незрозумілий текст, а тому перебуває під певним стресом. Сприйняттю та розумінню мови на слух заважають діалекти, соціолекти, професіоналізми, сленгові слова та інша лексика. Крім того, усна мова часто відрізняється від писемної мови, яка зустрічається в підручниках);

– контекст (У прямому спілкуванні, коли співрозмовники бачать один одного, а також під час перегляду програми по телебаченню, студент може покладатися на паралінгвістичні фактори, які полегшують розуміння і несуть певну інформацію співрозмовнику (жести, міміка тощо.). Однак при спілкуванні по телефону або під час прослуховування аудіотекстів або програм по радіо ці підказки відсутні. Крім того негативний вплив на процес розуміння почутого має сторонній шум, який спричиняє стрес, що впливає на діяльність, зокрема, розумову. У шумних умовах ми думаємо і приймаємо рішення повільніше, робимо більше помилок.

Науковець Д. Реслер розрізняє поняття «чути-фізично сприймати звук» та «слухати-сприймати звуки певного змісту, що включає в себе вольовий акт і вищі розумові процеси». Автор наголошує, що під час аудіювання варто розрізняти спонтанну мову та підготовлену (неспонтанну) мову.²⁷⁹

Стратегії навчання аудіювання

²⁷⁹D. Rösler, Deutsch als Fremdsprache. (Stuttgart : Weimar, 1994).

Вагомими є дослідженнями Ути Рампійон де вона розрізняє дві загальні групи стратегій слухання: ті, які сприяють розумінню значення аудіотексту, та ті, які використовуються для полегшення запам'ятовування.²⁸⁰

До стратегій *розуміння значення аудіотексту* належать ті, які значною мірою дублюють стратегії словникового запасу. Науковці розрізняють два рівні розуміння:

- розуміння буквального і поверхового значення аудіотексту на основі частини мовних фактів і значень окремих мовних одиниць;
- розуміння глибинного ситуативного значення аудіотексту.

Сприйняття мовлення на слух супроводжується подоланням труднощів, викликаних переважно трьома факторами:

- індивідуально-психологічними особливостями слухача;
- умовами сприймання;
- мовними особливостями мовленнєвого повідомлення.

Ута Рампійон також зазначає, що необхідно «звертати увагу на сигнали спікера» або «Given-New Strategy», які стосується рими речень. Це дає змогу слухачеві ідентифікувати головне речення в потоці інших, наприклад, шляхом виявлення відсутності типових сполучників підрядного речення. Ці слова можна навчитися «розуміти як сигнали».²⁸¹ Важливо також зазначити, що Ребека Оксфорд відмежовує цю групу, яку вона називає «компенсаційними стратегіями», від когнітивних та стратегій запам'ятовування. На її думку, стратегії розуміння значення аудіотексту більшою мірою є когнітивними, оскільки вони передбачають «розумне вгадування». *Компенсаційні стратегії*, за Ребекою Оксфорд поділяються на рецептивні для слухання, читання та збагачення

²⁸⁰Ute Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*. (München: Max Hueber Verlag, 1987).

²⁸¹Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 76

словникового запасу та продуктивні для говоріння, письма та збагачення словникового запасу.²⁸²

Стратегія розуміння значення аудіотексту, на яку вказує Ута Рампійон, також передбачає послідовне комбінування пар слів та асоціювання слів. Контекст надає слухачеві допомогу, коли йдеться про вибір правильного стійкого словосполучення за допомогою асоціацій (to wave a hand vs to shake a head).

До другої групи стратегій слухання, спрямованих на полегшення запам'ятовування, Ута Рампійон відносить три типи стратегій.²⁸³

Перший з них — пошук так званих випереджувальних питань, тобто спроба зосередити природно обмежену увагу на дуже конкретних, суттєвих аспектах тексту, ставлячи конкретні запитання (наприклад, ХТО? ДЕ? КОЛИ? ЩО? і т.д.) до того, як текст прозвучить уперше. Бломбах Дж. пропонує зосередитися лише на одному або максимум на двох з цих питань. Окрім того можна роздати запитання окремим групам, а потім зібрати відповіді, за допомогою яких можна скласти цілісне розуміння тексту. Крім того, якщо ви будете підходити до тексту з дедалі конкретнішими запитаннями, прослуховуючи його кілька разів, ви зможете поступово наблизитися до (майже) детального розуміння. За Дж. Бломбахом стратегія випереджувальних питань містить такі підгрупи як попередні роздуми над текстом, кластерна техніка або асоціатограма. За допомогою першої підгрупи стратегії студенти можуть спробувати передбачити зміст тексту на основі назви або навіть першого речення тексту для прослуховування і, таким чином, краще віднайти відповідну інформацію під час прослуховування. Кластерна техніка або асоціатограма є методом мозкового штурму і альтернативною формою передбачення змісту, в якому потрібно лише

²⁸²Oxford, *Language learning strategies: What every teacher should know*, 47

²⁸³Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 79

узагальнити окремі терміни, що стосуються тексту. Таким чином можна уявити текст у більш зрозумілій формі.²⁸⁴

Другий тип стратегій у цьому контексті полягає в «сегментуванні груп слів ... у значущі частинки».²⁸⁵ Ця стратегія базується на тому, що короткочасна пам'ять може зберігати до семи окремих слів чи смислових одиниць інформації, що і є основою цієї стратегії: студент переходить від рівня окремих слів до рівня смислових блоків, відкидаючи невідомі слова та службові частини мови і зосереджуючись на ключових словах і смислових одиницях. Доцільно звертати увагу на наголошені слова, оскільки вони несуть основну інформацію, що є не лише важливим чинником для їх осмислення, а й для розуміння головної думки.

Останнім типом стратегій, який належить до групи полегшення запам'ятовування, за Утою Рампійон, є «занотовування висловлень з тексту (практика нотаток)». Зазначена стратегія має різні форми реалізації. У першому випадку важливо записувати зрозумілі слова з аудіотексту, а потім на основі зрозумілого знаходити, ідентифікувати й записувати незрозумілі частини для наступного слухання. У іншому випадку корисно записувати головні думки тексту. Другий варіант Ута Рампійон ставить під сумнів, зазначаючи те, чи «учні взагалі здатні визначити основну думку».²⁸⁶ Тому варто застосовувати цю стратегію спочатку навчаючи читанню, а лише потім слуханню.

Відтак, успішне використання стратегій слухання сприятиме значно кращому сприйняттю та розумінню мови і може бути інтегроване в заняття іноземної мови через різноманітні вправи та завдання, які сприяють розвитку цих навичок. Ці стратегії допомагають зосередитися на головному, знайти ключову інформацію, передбачити зміст, покращити запам'ятовування та

²⁸⁴J. Blombach, "Lerntechniken zur Förderung des Hörverstehens. Erfahrungen in einer Realschulklasse". *Der Fremdsprachliche Unterricht*. (1991), 20-33.

²⁸⁵Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 80

²⁸⁶Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 81

підтримувати інтерес до тексту. Важливо пам'ятати, що залежно від стилю навчання, рівня розвитку та віку того, хто вивчає мову доцільно використовувати різні стратегії та визначити, які з них найбільше підходять для кожного зокрема. В цілому, використання стратегій слухання є важливою складовою процесу навчання іноземної мови.

Читання

Формування навичок і вмінь у читанні є однією з найважливіших складових на всіх етапах навчання іноземної мови. Читання відноситься до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, в якій відбувається обробка інформації і студенти можуть використовувати раніше набуті знання для полегшення розуміння. Оскільки будь-яке читання – це дія, тобто акт, всяке читання має бути певною мірою активним.

У порівнянні зі слуханням, читання має деякі спрощення: нівелюються проблеми, пов'язані зі специфічними варіантами мови, за винятком лексики; зникає тиск часу, оскільки читач може визначити свій темп і повертатися назад. Навчаючи читанню, важливо на початковому етапі дотримуватися певних правил, які можуть здатися дещо складними для опанування, проте з удосконаленням навичок читання студенти зможуть запам'ятовувати не лише нові слова, а й їх правопис. Важливо усвідомлювати, що кращий результат читання досягається, коли студент знає які стратегії доцільно використовувати, з урахуванням індивідуальних особливостей.

Стратегії навчання читання

Дослідники розрізняють три типи читання: орієнтоване, вибіркоче читання та детальне читання.²⁸⁷ У свою чергу Д. Реслер виокремлює такі типи: читання вголос, навчальне читання та читання за інтересом.²⁸⁸ Останній тип читання

²⁸⁷Hans-Werner Huneke and Wolfgang Steinig, *Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung*. (Berlin: Erich Schmidt, 2002).

²⁸⁸Rösler, *Deutsch als Fremdsprache*, 121.

містить повільне читання та вилучення інформації, яке, у свою чергу, може бути або швидким (*skimming* – зняття вершків), або вибіркоким (*scanning* – пошукове читання).

Стратегія *зняття вершків* позначає підхід, при якому основна зацікавленість читача полягає у сприйнятті загального змісту та структури тексту, що служить для першого ознайомлення з метою орієнтуватися в інформації. Для такого першого ознайомлення читач може використовувати багато допоміжних засобів. Наприклад, визначення жанру тексту — це перший крок. Крім того, заголовки, оформлення, малюнки, кольори та ін. можуть бути використані як додаткові інформаційні джерела. Також корисним є пошук певних основних понять, які зустрічаються у тексті.

Пошукове читання є схожою стратегією, що передбачає пошук конкретної інформації у тексті. Якщо при *skimming* метою є визначення загального змісту цілком невідомого тексту без будь-яких додаткових відомостей, то при *scanning* читач має певне запитання або очікування і спрямовано шукає спеціальну інформацію або слово. Така стратегія читання відповідає тому, що зазвичай називають діагональним читанням. Шрифт дуже допомагає при пошуку терміна; висхідні та низхідні лінії, зокрема, є помітними точками, на яких «затримується» погляд. Однак читач часто зустрічає слова, які лише візуально схожі на те, що він шукає. До таких слів обов'язково належать імена, дати, назви, це можуть бути дієслова, описові характеристики. Тут важливо відзначити, що найчастіше їх кілька, і читачеві необхідно визначити, яке з них найголовніше, яке саме потрібно шукати в першу чергу. Знайшовши потрібне слово, потрібно уважно вчитатися в інформацію, що його оточує, адже слова не завжди представлені так само, як і у завданнях, часто вони замінені синонімами, є перефразованими або викладені таким чином, що доводиться аналізувати інформацію та робити певні висновки. Такі слова називають слова-пастки (*distractors*) і у 90 % випадків вони є хибними.

Наприклад, якщо у завданні є слово a half, цілком можливо, що в тексті зустрінеться 50 %.

Ще однією важливою стратегією, яку описує Ута Рампійон є *випереджувальне читання*.²⁸⁹ Це процес, під час якого студент до того, як прочитати текст висловлює припущення, яким може бути його зміст, особливо головна думка. Така активна взаємодія з темою сприяє як запам'ятовуванню, так і розумінню прочитаної інформації.

Однак, наведені вище стратегії читання стають все важливішими в сучасному світі, де маємо справу з великою кількістю інформації, і коли необхідно опрацювати практично безкінечні обсяги тексту за обмежений час. Особливо ці стратегії корисні при пошуку інформації в Інтернеті, де вони становлять базовий підхід для опрацювання великих обсягів даних. Проте, ці підходи переважно використовуються як підготовка, рідше як заміна інтенсивного читання. Навчання цих навичок повинне включати наступні кроки: подолання читання слово за словом, швидке переглядання та сегментування більших змістовних одиниць, розкриття значення невідомих слів та виділення ключових термінів.

До другої групи, пов'язаної з обробкою тексту, Ута Рампійон відносить дві стратегії: пошукове читання (інтенсивне сприйняття змісту) та візуалізація й структурування.

Стратегія *пошукового читання (інтенсивного сприйняття змісту)* полягає у чіткому розумінні окремих слів та фактів, загального контексту, структури тексту тощо.²⁹⁰ Вона часто використовується після пошукового читання (scanning). Структура роботи з використанням цієї стратегії є наступною:

²⁸⁹Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 105

²⁹⁰Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 91

- огляд — передбачає перше швидке сканування тексту для загального розуміння;
- питання — реалізується шляхом формулювання запитань до тексту на основі загального розуміння, отриманого після швидкого сканування;
- читання — наступний крок цієї стратегії, який спонукає до детального, інтенсивного та уважного читання;
- відтворення — вимагає від студента запам'ятовування прочитаного з подальшим його застосуванням в останньому кроці;
- перегляд — містить усі попередньо пройдені кроки.

Цей підхід відрізняється від пошукового читання (scanning), оскільки фокусні точки становлять лише частину роботи над текстом, так як необхідно враховувати цілісний зміст тексту. Останні два кроки є оцінкою того, наскільки добре студент зрозумів текст, що сприятиме подальшій роботі над текстом. У випадку недостатнього розуміння тексту на кроках «відтворення» або «перегляд», студент має можливість повторно пройти ці кроки.

Друга група *візуалізація та структурування* має на меті виділення основних місць тексту та їх позначення. Хоча ця стратегія може здаватися банальною для досвідченого читача, для більшості студентів дуже складно визначити, що і як позначати. Візуалізація й структурування попри свою схожість з попередньою має кілька важливих відмінностей і передбачає наступні кроки:

- налагодження навчання — є важливим кроком, що налаштовує читача на подальше ефективне читання;
- читання для розуміння — власне читання, що доповнюється підкресленням найважливіших місць у тексті;
- відтворення матеріалу — в принципі відповідає останнім двом крокам попередньої стратегії;
- усвідомлення матеріалу — студент намагається співставити прочитане зі своїми знаннями;

– збільшення знань — студент намагається з'ясувати незрозумілі моменти, використовуючи довідкову літературу або інші джерела;

– перегляд ефективності навчання — подібний до останнього кроку стратегії пошукового читання (інтенсивного сприйняття змісту), але є дещо ґрунтовнішим, оскільки студент переходить на метакогнітивний рівень і критично рефлектує свою читацьку діяльність.

Вище висвітлені стратегії навчання читання є, безперечно, важливими і вони можуть поєднуватися залежно від потреб.²⁹¹ Підсумовуючи, зауважимо, що стратегії навчання читання переплітаються зі стратегіями навчання аудіювання, але головна відмінність полягає у відсутності спрямованого часового тиску та можливості багаторазового прочитання тексту.

Говоріння

Навчання говоріння іноземною мовою передбачає висловлювання своїх та чужих думок в усній формі за допомогою відповідних засобів мови, яка вивчається, з метою розв'язання завдань спілкування. Зазначимо, що говоріння є продуктивним видом мовленнєвої діяльності, за допомогою якої здійснюється усне вербальне спілкування. Зважаючи на те, що говоріння є одним із видів людської діяльності, воно виконує у життєдіяльності людини функцію засобу спілкування. За допомогою говоріння здійснюється взаємодія між особами в соціумі.²⁹²

Незважаючи на значну психолінгвістичну насиченість, процес говоріння все ще залишається досить незрозумілим явищем. Відомо, що шлях від нечіткої мовної інтенції до готового висловлювання не є просто лінійним процесом, а скоріше взаємодією окремих підкомпонентів.

²⁹¹Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 92

²⁹²Алла Бичок, "Говоріння як мета і засіб комунікативного навчання іноземній мові в процесі міжкультурного іншомовного спілкування майбутніх фахівців економічних та технічних спеціальностей". *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 32 (2014): 23.

У процесі викладання іноземної мови є три рівні усного висловлення (репродукція — реконструкція — конструкція), які дають змогу студентам прогресивно розвивати свої уміння говоріння та підвищувати його складність і креативність. Однак варто враховувати, що перехід між рівнями може бути складним, і викладачі повинні надавати підтримку та допомогу студентам у цьому процесі. Отже, рівні усного висловлення відповідно до зростання вимог мають такий характер:

Репродукція: На цьому рівні студент повторює або відтворює вивчені вислови без зміни чи творчого переформулювання. Це допомагає закріпити навчальний матеріал та засвоїти певні структури й лексику.

Реконструкція: передбачає відтворення висловів, використовуючи вивчені структури, але вже зі змінами і адаптаціями для різних комунікативних ситуацій.

Конструкція: дає змогу студенту самостійно створювати нові вислови, використовуючи вивчені структури та лексику, і адаптувати їх до нових комунікативних завдань.

Усне висловлення іноземною мовою вимагає інтенсивної практики та підтримки викладача. Студенти повинні бути постійно залучені до комунікативних ситуацій, їх потрібно спонукати висловлювати свої думки, обговорювати теми, задавати питання та демонструвати свої знання з іноземної мови. Це допоможе покращити їх усні навички і зрозуміти як правильно використовувати мову в реальних розмовних ситуаціях.

На завершення, зазначимо, що говоріння є важливим компонентом навчання іноземної мови, і його розвиток вимагає уваги до когнітивних та емоційних аспектів. Викладачі повинні підтримувати та мотивувати студентів, сприяти активній практиці усного висловлення та створювати сприятливу навчальну атмосферу для їхнього успіху.

Стратегії навчання говоріння

Враховуючи сказане вище розглянемо стратегії, які доцільно використовувати для навчання говоріння на кожному із запропонованих рівнів.

Науковці зазначають, що на рівні репродукції важливим та корисним є запам'ятовування певних зразків та схем, а саме, вивчення віршів та пісень, оскільки їх ритмічна та римована структура є сприятливою для мнемотехніки. Для цього доцільно використовувати такі стратегії: *читай та наслідуй*, яка допомагає запам'ятовувати тексти. Для цього текст розбивають на смислові одиниці, як і під час сприйняття на слух. Потім ці одиниці запам'ятовуються одна за одною шляхом швидкого перегляду, а потім повторення напам'ять. Корисно додатково спочатку повторити кожен окрему смислову одиницю, а потім повторити їх усі разом з попередніми. Таким чином, поступово наближаєшся до володіння всім текстом, одночасно повторюючи те, що вже вивчено. Студентам з добре розвиненою візуальною пам'яттю ця стратегія буде особливо корисною. Дуже схожа є стратегія *тихого монологу*, при якій завчений текст проговорюється подумки декілька разів.

Для тих, хто більше спрямований на акустичне сприйняття, використовується стратегія *повторення/промовляння*, коли текст запам'ятовується не з прочитаного, а з прослуханого. Текст може читати вголос або товариш, або можна використовувати аудіозапис. Знову ж таки, сегментація тексту на сенсорні одиниці є гарною ідеєю. Після того, як текст повністю запам'ятався, можна змінити ролі: той, хто говорить, стає тим, хто читає, тобто читає текст напам'ять, а потім може звірити себе з аудіозаписом або текстом прочитаним вголос. Ця стратегія дуже схожа на *синхронне говоріння*, в якій попередньо вивчений текст може бути закріплений шляхом його синхронного відтворення разом з прослуховуванням тексту.

Ще однією стратегією навчання говоріння є стратегія *локалізації*, яка полягає у використанні просторового розташування елементів навчального

матеріалу як допоміжного засобу для запам'ятовування²⁹³, тобто навчальний матеріал, який чітко і структурно записаний у блокноті, як правило, запам'ятовується краще, ніж суцільний текст. Часто саме позиція на аркуші несвідомо залишається у пам'яті людини довше; людина пам'ятає, що інформація, про яку йде мова, була записана в певному місці. Однак, ця стратегія не обов'язково підходить для запам'ятовування текстів, а скоріше для фраз.

На рівні *реконструкції* не йдеться про те, щоб вивчити текст повністю напам'ять, а про «запам'ятовування основних моментів тексту».²⁹⁴ На цьому рівні розуміння вивченого тексту є обов'язковим і необхідним для того, щоб визначити головні моменти. Саме таким чином відбувається вибіркоче запам'ятовування, коли неважливе ігнорується для того, щоб мінімізувати обсяг вивченого.

Третій рівень — *конструкції* вимагає вміння структурувати свої думки. Тут доцільно послуговуватися такими стратегіями як *конспектування (техніка структурування), практика конспектування та техніка перефразування*. Перші дві стосуються ведення нотаток перед усним виступом, що полегшує говоріння лише в межах аудиторії і є підготовчим етапом для спонтанного говоріння. Оскільки головною метою сучасного навчання іноземних мов є комунікація студентів, починаючи з перших занять, то надзвичайно важливо викладати стратегії комунікації. Ці стратегії також слід розглядати як навчальні, оскільки саме така рання комунікація становить вирішальний внесок у подальший прогрес у володінні іноземною мовою.

Науковець Елейн Тароне підкреслює соціальний та інтерактивний характер спілкування й пропонує таксономію комунікативних стратегій, яка включає такі основні групи: стратегії уникнення (уникнення теми, уникнення повідомлення);

²⁹³Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 103

²⁹⁴Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 104

стратегії перефразування (наближення, придумування слів, багатослівність); стратегії свідомого перенесення (дослівний переклад, перехід на іншу мову); стратегії звернення по допомогу; мімікація — міміка, жести.²⁹⁵

Стратегії *уникнення* стосуються формально-лінгвістичних або функціональних аспектів мови. Стратегії *перефразування* охоплюють три підгрупи, перша з яких — *наближення*, що передбачає вибір студентом синонімічного слова, яке має достатньо семантичних ознак спільних з правильним словом для забезпечення зрозумілості (наприклад, «Ball» для «Luftballon»). Друга підгрупа — *видумування слів*, яка особливо ефективна у німецькій мові і дає можливість утворювати нові слова. Також варто звернути увагу на *основоскладання* (сполучення окремих слів). Наступна — *багатослівність* означає заміну слова за допомогою цілого речення або його частини, тобто створення короткого визначення, тобто добирання дефініцій.

Третя група стратегій навчання говоріння — *свідоме перенесення (позичання)* містить дві підгрупи: у випадку *дослівного перекладу* студент перекладає вираз слово в слово зі своєї рідної мови, що особливо проблематично у випадку ідіоматичних виразів. Застосовуючи стратегію *переходу на іншу мову* мовець спрощує завдання, просто вводячи слово зі своєї рідної мови у речення іноземної, не перекладаючи його.

Звернення по допомогу можна вважати соціальною стратегією навчання, яка також відноситься і до комунікаційних стратегій. У цьому контексті важливо, щоб студент, спілкуючись з носієм мови намагався знайти бажане слово. Для цього він може застосовувати одну з перерахованих вище стратегій перефразування. У разі, коли співрозмовник розмовляє тією ж мовою, що й студент, у процесі вивчення іноземної мови стратегія переходу на іншу мову також добре підійде.

²⁹⁵Elaine Tarone, "Communication Strategies, Foreigner Talk and Repair in Interlanguage". *Language Learning* 30, no. 2 (1980): 425.

Стратегія *мімікація* містить усі невербальні аспекти мови: міміку, жестикуляцію тощо. Студент спілкується за допомогою рухів тіла і жестів, щоб передати інформацію. Зрозуміло, що це можливо стосовно лише деяких лексичних одиниць.

Стратегії навчання говоріння сприяють різноманітному і ефективному формуванню мовної компетентності на різних рівнях. Використання різноманітних стратегій, таких як читання, прослуховування, перефразування та мімікація, передбачає комплексний розвиток комунікативних навичок іноземною мовою. На заняттях викладачеві необхідно створювати передумови для організації активного освітнього процесу, готувати відповідну навчально-дидактичну базу, добирати оптимальні навчально-методичні матеріали тощо.

Письмо

У порівнянні з іншими видами мовленнєвої діяльності письму приділяють значно менше уваги на заняттях іноземної мови. Попри це, на нашу думку, формування цієї навички є дуже важливим. Студенти можуть робити власні нотатки (конспектування), розв'язувати завдання і тести, самостійно писати листи (приватні та офіційні), навчитися правильно складати та писати тексти для соцмереж (Instagram, Telegram, Facebook та Twitter тощо), вести блоги чи інтернет сторінки, що сприятиме ефективному розвитку писемного мовлення. За допомогою письма студенти мають змогу вправлятися у застосуванні вивчених граматичних правил та засвоєних лексичних одиниць, де знання граматичних правил відіграє вагомішу роль, ніж в усному мовленні. Письмо вимагає більшої чіткості, доречності, диференційованості та правильності висловлювань, оскільки будь-які непорозуміння не можуть бути одразу виправлені у зворотньому зв'язку, на відміну від усного мовлення. З одного боку, ця підвищена точність стосується рівня змісту, де потенційні труднощі розуміння з боку читача визнаються автором з самого початку. З іншого боку, підвищуються вимоги до формальної правильності, оскільки в письмовій комунікації не

допускається така ж велика похибка, як в усному спілкуванні. Це призводить до значно більшої глибини опрацювання мовного матеріалу порівняно з усним мовленням, що, в свою чергу, слугує його закріпленню.

Стратегії навчання письма

Через відсутність часового тиску під час письма, доцільно застосовувати стратегії уникнення, скорочення та перефразування, які ми розглядали вище, що слугуватиме підготовчим етапом до подальшого використання в усному мовленні. Ми поділяємо думку Ути Рампійон щодо доцільності застосування у навчанні письма таких двох стратегій: ті, що сприяють формальній коректності, й ті, що сприяють ясності змісту.²⁹⁶

Стратегії *формальної коректності* передбачають використання словників або граматичних довідників, що є основною і важливою передумовою для самостійного написання правильних текстів. Як свідчить досвід, студенти вважають за краще йти легким шляхом. На їх думку, простіше запитати у викладача, а ніж самостійно відшукати потрібне граматичне правило чи лексичну одиницю. У довгостроковій перспективі це призводить до далекосяжної некомпетентності у використанні допоміжних засобів.

Серед стратегій *формальної коректності* самостійно написаних текстів виокремлюють також «вчитку» як стратегію моніторингу. Застосування цієї стратегії дає змогу переглянути, проконтролювати й оцінити власну продуктивність. Ута Рампійон пропонує дуже вдалу послідовність кроків для вчитки: спочатку студент повинен прочитати свій текст осмислено і шукати синтаксичні помилки, пропущені слова і розділові знаки. Потім він має зосередитися на орфографії. І, зрештою, заключний етап вчитки – виявлення

²⁹⁶Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 111.

типових помилок, який доцільно здійснювати через кілька годин або навіть днів, щоб потім прочитати написаний текст ніби «іншими очима». ²⁹⁷

Ще одна стратегія навчання письма, яку варто використовувати — це *статистика помилок*, яка є продовженням раніше описаної стратегії вчитки. Без особистої статистики помилок або файлу помилок студент навряд чи зможе розпізнати власні типові помилки, не кажучи вже про те, щоб їх уникнути. З іншого боку, вичитування і пошук помилок є передумовою для створення файлу помилок. У цьому файлі доречно їх вносити у таблицю, де з одного боку записувати тип помилки, а з іншого — її частоту. ²⁹⁸

В основі стратегій *ясності змісту* лежать принципи ясності, чіткості та порядку. Відомо, що вони не були популярними впродовж тривалого часу. Проте, їх вважають дуже важливими для успішного написання, оскільки навряд чи можна очікувати, що текст із безладним макетом буде добре структурованим з точки зору змісту.

На рівні ясності змісту розрізняють дві стратегії: перша — це *конспектування текстів*. Студент повинен спочатку скласти несортовані ключові слова для майбутнього тексту, які він або вона потім знову перебирає і розставляє пріоритети, щоб привести їх в ієрархічний порядок за допомогою заголовків і підзаголовків. Крім того, студенти повинні ознайомитися і практикувати прийоми структурування, такі як відступи або багатозначна нумерація. Після відпрацювання принципу структурування в різних текстах, можна вирішувати з чим працювати. Не так важливо, яку форму вони оберуть, як те, що вони послідовно дотримуватимуться обраного порядку. ²⁹⁹

²⁹⁷Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 113

²⁹⁸там само.

²⁹⁹Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 114

Другою стратегією на рівні ясності змісту є *практика ведення нотаток і записів*.³⁰⁰ Практика конспектування полягає в тому, щоб виписати з почутого або прочитаного тексту ключові слова, тобто виокремити його основні твердження. З іншого боку, практика конспектування використовується для збору, сортування та організації власних думок на основі описаного вище принципу структурування.

Ефективне застосування стратегій навчання письма формує контекст грамотності іноземною мовою. Це сприяє не лише коректності тексту, а й його зрозумілості та логічності й розвиває ключові вміння для успішного письма та усного висловлення. Писемне мовлення є багаторівневим процесом, який розвивається на трьох рівнях: планування смислового змісту тексту, оформлення цього змісту мовними засобами, контроль написаного тексту.

Граматика

Мета вивчення граматичного матеріалу іноземної мови полягає у розвитку граматичних навичок як у продуктивних (в усному та писемному мовленні), так і у рецептивних (під час аудіювання та читання) аспектах. Як показує практика, граматики не відіграє такої великої ролі в природному оволодінні мовою, порівняно з тим, скільки уваги їй надають у викладанні іноземних мов. Таким чином, вивчення граматики є чимось штучним, що не відбувається при природному засвоєнні мови в мові, а скоріше є метарівнем, на якому правила спочатку вивчають, а потім застосовують.

Ознайомлення з новим граматичним матеріалом для продуктивного засвоєння найчастіше здійснюється в навчально-мовленнєвих ситуаціях, які опрацьовуються усно або в процесі читання під керівництвом викладача.

³⁰⁰Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 117

Головним завданням граматики є надавати допомогу в оволодінні та використанні мови. Основна мета якої полягає у забезпеченні розуміння мовних закономірностей, допомозі студентів, бачити, розуміти і використовувати мову.

Грамотичний матеріал закріплюють через застосування імітаційних, підстановчих та трансформаційних вправ. Імітаційні завдання охоплюють повторення граматичних конструкцій без внесення змін, контрастне відтворення, списування тексту чи виділення граматичних орієнтирів. Підстановчі вправи використовуються для закріплення граматичного матеріалу та розвитку мовних автоматизмів у застосуванні граматичних структур у подібних ситуаціях. Трансформаційні завдання сприяють формуванню навичок комбінування, заміни, скорочення та розширення визначених граматичних структур у мовленні.

Ута Рампійон розрізняє три етапи самостійної роботи з граматиною: перегляд, запам'ятовування, застосування.³⁰¹ Це три сфери, в яких потрібні стратегії навчання. Студенти повинні навчитися осмислено працювати з граматиною, як найкраще закріпити те, що вони знайшли в ній, у своїй пам'яті (мнемонічні стратегії) і як перенести те, що вони вивчили з метарівня вивчення граматики, назад на рівень застосування.

Стратегії навчання граматики

Як відомо, процес навчання граматики передбачає роботу з граматичними довідниками. Студенти повинні орієнтуватися у структурі довідників, володіти граматичною термінологією, інтерпретувати та застосовувати теоретичний матеріал на практиці. Як засвідчує практичний досвід, під час навчання граматики використовують стратегію *пошуку*, яка може слугувати для розуміння, створення робочої основи для вивчення або повторення правила чи для допомоги у письмовому мовленні. Доцільно створити граматичний зошит, в

³⁰¹Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 55.

якому студенти записують правила, опрацьовані в аудиторії. Коли вони самі їх шукають, то зможуть краще запам'ятати. З метою уникнення невірної тлумачення правил, викладач завжди повинен перевіряти встановлені правила або подавати правильний варіант.

Крім того результативною є стратегія навчання за допомогою стислих моделей, а саме мнемотехніка акустичного, візуального або систематичного характеру. Акустичні мнемонічні містки — це рими або ритмічні речення (many — кишені, much — спотикач). Візуальна мнемотехніка передбачає комбінацію з кількох літер, наприклад, з неправильними дієсловами в англійській мові: catch — caught; teach — taught. Систематична мнемотехніка базується на допоміжних системах, з якими студенти знайомі в будь-якому випадку, таких як алфавіт (bicycle, name, home, Pete). Також використовують мнемонічні мости і мнемонічні вірші, такі як «Tum-chen-ma-ment-um» і «Heit-keit-schaft-ion-ung», як приклади мнемонічних стратегій, які мають на меті допомогти швидко визначити рід іменника на основі його закінчення в ситуації спілкування, коли є мало часу, наприклад, для того, щоб вжити правильний артикль.³⁰² Крім цього, для навчання граматики, доцільно застосовувати стратегіями навчання, які ми вже описували для чотирьох навичок, і тому немає необхідності розглядати їх тут знову.

Лексика

Як відомо, лексика є найвагомішою складовою вивчення іноземної мови і базовим інструментом, що дозволяє комунікувати з носіями мови, володіючи навіть мінімальними знаннями граматики. На відміну від граматики з її обмеженою кількістю правил, словниковий запас здається нескінченним і не має чітко визначених правил. Лексика охоплює слова та словосполучення, які використовуються для вираження конкретних ідей, понять або емоцій. Більше

³⁰²Huneke and Steinig, *Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung*, 134.

того, це та складова мови, яка динамічно розвивається та часто змінюється. Зміни в лексиці можуть виникати в результаті культурних, технологічних, соціальних та інших змін у суспільстві. Наприклад, поява нових технологій, винаходів чи змін в соціальних цінностях може спричинити введення нових термінів або зміну значення існуючих слів. Лексика є живим елементом мови, що відображає розвиток суспільства та його потреби. З одного боку, це робить мову гнучкою та адаптованою до змін у навколишньому світі, але, з іншого боку, велика кількість лексичних одиниць потребує систематизації у процесі вивчення мови.

Тому метою стратегій навчання лексики має бути допомога студентам у структуруванні та пошуку правил у цій плутанині. Крім того, навчання в жодному разі не зводиться до того, щоб просто надати новому слову вже відоме значення.

Стратегії навчання лексики

Вивчення лексики базується на різноманітних методах та підходах, які можна розглядати з кількох аспектів: читання літератури та текстів різних стилів і жанрів, слухання аудіоматеріалів, вивчення слів у контексті, використання онлайн-ресурсів, комунікація з носіями мови тощо. Комбінування різних підходів допомагає створити повний і глибокий розуміння та використання словникового запасу.

Збагачення словникового запасу дає можливість побороти страх і скутість, які нерідко переслідують багатьох на початкових етапах навчання. Розширення лексичного запасу сприяє якісній та різноманітній комунікації, надаючи мовленню більшу жвавість і природність.

Як правило, джерелом нових слів є опрацювання текстів, де важливо розділяти, продуктивну та рецептивну лексику і якою мірою потенційний словниковий запас може отримати користь від наданої інформації. Ута Рампійон пропонує використовувати словникову картотеку, що, з одного боку, робить «обсяг слів, який потрібно вивчити, керованим», тобто дозволяє зосередитися на

тому, що є важливим для процесу навчання, а з іншого боку, дає студентам індивідуальну можливість систематизації лексики.³⁰³ В основі такої картотеки є поділ слів на три групи: 1) нова лексика; 2) слова, які вже вивчені, але потребують закріплення; 3) слова, які студент вже засвоїв. Це дозволяє реорганізувати індивідуальний словниковий запас відповідно до рівня його засвоєння. Доцільність ведення такої картотеки сприяє вивченню нової лексики навіть на етапі внесення слів. Крім того, звичайно, можна скористатися комп'ютером для створення картотеки і полегшити процес навчання.

Метод зв'язування допомагає полегшити вивчення нових слів, пов'язуючи їх з візуальними образами. Наприклад: будь-які 10 слів пишемо на картках, а ще 10 на зворотному боці цих карток. Кожного разу шукаємо зв'язок між двома словами. Зв'язавши два слова, їх можна запам'ятати. Дієслова руху доцільно запам'ятовувати виконуючи відповідні рухи.

Метод візуалізації передбачає використання малюнків та графіки як навчальних посібників. Наприклад: у німецькій мові для запам'ятовування родів іменників предмети асоціюються з чоловічим, жіночим та нейтральним образами (наприклад, чоловік, жінка, дитя). Можна виготовити плакати, на яких намалювати відповідні слова чоловічого, жіночого та середнього роду. Силует тіла або обличчя позначається відповідними словами.

Метод ключових слів: іншомовна словоформа поєднується зі схожим за звучанням і якомога конкретнішим словом рідної мови. Потім візуальний образ значення ключового слова поєднується зі значенням іншомовного слова, що вивчається. Ключове слово має бути конкретним, оскільки такі слова краще запам'ятовуються, ніж абстрактні. Слово «мотузка» можна запам'ятати, використовуючи німецьке ключове слово «Raure — гусінь». Уявіть собі гусінь на мотузці.

³⁰³Rampillon, *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht*, 97.

Метод сортування слів: ми краще запам'ятовуємо слова, якщо вивчаємо їх у певному порядку, аніж якщо вчимо їх хаотично. Наприклад: одна група студентів запам'ятовує 16 впорядкованих слів, а інша група вивчає їх без сортування. Сортувати слова можна за частинами мови, за темами, певними схожими ознаками тощо.

Метод впорядкування. 1) Градація: поняття, такі як тепло, настрій тощо, розміщуються в правильному порядку зростання або спадання. Наприклад: шепотіти, говорити, кричати, репетувати. 2) Класифікація: слова, які належать до однієї групи, розміщуються над або під узагальнюючим поняттям. Наприклад: (овочі: капуста, цибуля, баклажан). Класифікувати слова можна і на основі протилежностей. Наприклад: старий-новий. 3) Створення ментальних карт / асоціограм.

Загалом, стратегії навчання лексики є допоміжними засобами для запам'ятовування, ефект яких базується на вербальному та невербальному (візуально-іконічному кодуванні), на образності та конкретності, на цілісному розумінні та ритмізації. Для успішного використання цих стратегій, важливо, щоб студенти використовували їх свідомо (принаймні на початку). Доцільно обговорювати ці стратегії з партнером по навчанню під час взаємного обміну думками (Інтерв'ю з партнером: Як ви вивчаєте слова?).

Навчання мовленнєвої компетенції на заняттях іноземної мови базується на комплексному підході, що передбачає використання різноманітних стратегій. Так до стратегій навчання аудіювання належать дві групи стратегій: ті, які сприяють розумінню значення аудіотексту, та ті, які використовуються для полегшення запам'ятовування. Ефективне застосування згаданих стратегій сприятиме більш якісному усвідомленню та розумінню мови і може бути легко вбудоване в процес навчання іноземної мови через різноманітні вправи та завдання, спрямовані на розвиток цих навичок. Серед стратегій навчання читання вагоме значення мають стратегії *skimming* — зняття вершків та

scanning— вибіркове або пошукове читання. Ефективне використання стратегій навчання говоріння сприяє різноманітному та ефективному формуванню мовної компетентності на різних рівнях. Застосування різноманітних стратегій таких як читання, прослуховування, перефразування та мімікація, передбачає комплексний розвиток комунікативних навичок іноземною мовою. Для успішного навчання письма доцільно застосовувати стратегії, що сприяють формальній коректності та ясності змісту.

Усі вищезгадані стратегії сприятимуть не лише покращенню мовних навичок, але й формуванню повноцінного мовлення, сприяючи розвитку в учнів навичок ефективного використання мови в різноманітних ситуаціях. Стратегії навчання дають змогу студентам краще керувати своїм навчанням, ефективно трансформувати інформацію у знання та розвивати навички самостійного навчання.

Сутність стратегій навчання полягає в оптимізації процесу навчання та покращенні розуміння, засвоєння та використання знань, які спрямовані на досягнення певних навчальних цілей та розвиток навчальних навичок.

Класифікація стратегій навчання відіграє важливу роль у їх систематизації, що полегшує розуміння та використання цих стратегій в освітній практиці. Вона допомагає студентам та викладачам добирати відповідні стратегії для конкретних навчальних завдань та ситуацій.

Література

Байдак Л. І. Взаємопов'язане навчання видам мовленнєвої діяльності при викладанні іноземної мови у нелінгвістичному виші. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії*: Матеріали XXV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Переяслав-Хмельницький, 2016 р. Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 250-256.

- Бичок А. В. Говоріння як мета і засіб комунікативного навчання іноземній мові в процесі міжкультурного іншомовного спілкування майбутніх фахівців економічних та технічних спеціальностей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* Ужгород, 2014. Вип. 32. С. 22-24.
- Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / за заг. ред. С. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
- Задорожна І. П. Структура та зміст навчально-стратегічної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.* 2013. Вип. 22. С. 125-133.
- Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність : проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. Київ, 2005. С. 10-18.
- Іжко Є. С. Стратегії автономного навчання як методична основа вивчення іноземних мов. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки.* 2013. № 186 (2). С. 212-218.
- Казанжи О. В. Методика навчання іноземної мови : навч.-метод. посіб. (до курсу «Методика навчання іноземної мови»). Миколаїв, 2019. 227 с.
- Князян М. О. Дидактизація як база інноватизації навчання іноземних мов у європейському союзі та Україні. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.* 2012. № 11-12. С. 175-180.
- Морська Л. І. Сутність і визначення комунікативних стратегій у професійному дискурсі. *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* 2012. № 3. С. 67-74
- Семенишин І. Є. Стратегії навчання у вивченні англійської мови як методична проблема. *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* 2011. № 2. С. 156-159.

- Тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/strateghija> (дата звернення: 13.08.2023).
- Bimmel P., Rampillon U. Lernautonomie und Lernstrategien. München : Langenscheidt, 2000.
- Blombach J. Lerntechniken zur Förderung des Hörverstehens. Erfahrungen in einer Realschulklasse. *Der Fremdsprachliche Unterricht*. 1991. S. 20-33.
- Budde M. Über Sprache reflektieren. Unterricht in sprachheterogenen Lerngruppen. Kassel: Kassel University Press, 2012. URL: <https://www.uni-kassel.de/upress/online/frei/978-3-86219-260-1.volltext.frei.pdf> (дата звернення: 20.08.2023).
- Chudak S. Lernerautonomie fördernde Inhalte in ausgewählten Lehrwerken DaF für Erwachsene. Überlegungen zur Gestaltung und zur Evaluation von Lehr- und Lernmaterialien. Frankfurt am Main ua: PETER LANG Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2007.
- Faerch C., Kasper G. Plans and Strategies in Foreign Language Communication. *Strategies Interlanguage Communication*. / ed. C. Faerch and G. Kasper. London: Longman, 1983. P. 20-60 .
- Huneke, H.W., Steinig, W. Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung. Berlin, Erich Schmidt 2002.
- Janíková V. Bartoňová, M. Výuka němčiny u žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, Brno, Masarykova Univerzita, 2003.
- Klein W. Zweitspracherwerb. Eine Einführung. Frankfurt, 1992.
- Neuner-Anfindsen S. Fremdsprachenlernen und Lernerautonomie. Sprachlernbewusstsein, Lernprozessorganisation und Lernstrategien zum Wortschatzlernen in Deutsch als Fremdsprache. Baltmannsweiler, Schneider Verlag Hohengehren, 2005.
- O'Malley J., Chamot, A. Learning strategies in second language acquisition. C.U.P., 1990.

- Oxford R. L. Language learning strategies in a nutshell: Update and ESL suggestions. *TESOL Journal*. 1992/93. No 2. P. 18- 22.
- Oxford R. L. Language learning strategies: What every teacher should know. Boston: Heinle & Heinle, 1990. 342 p.
- Paribakht T. Strategic Competence and Language Proficiency. *Applied Linguistics*. 2016. Vol. 6. No. 2. P. 132-146.
- Rampillon U. Aufgabentypologie zum autonomen Lernen Deutsch als Fremdsprache. München: Hueber Verlag, 2000.
- Rampillon U. Lernen leichter machen, Deutsch als Fremdsprache. München: Max Hueber Verlag, 1995.
- Rampillon U. Lernstrategien im autonomen Lernprozess. *Der Fremdsprachliche Unterricht*. 2003.No.6. S. 41-43.
- Rösler D. Deutsch als Fremdsprache. Stuttgart : Weimar, 1994.
- Rubin J. Learner strategies: Theoretical assumptions, research history and typology. In: Wenden, A., Rubin, J. (eds.): Learner strategies in language learning. Prentice-Hall 1987. P. 15-30.
- Tarone E. Communication Strategies, Foreigner Talk and Repair in Interlanguage. *Language Learning*. 1980. Vol.30 (2). P. 417-431.
- Van Dijk T. A., Kintsch W. Strategies of Discourse Comprehension. New York: Academic Press, 1983. 418 p.
- Wenden A. Conceptual background and utility. In: Wenden, A./ Rubin, J. (eds.): Learner strategies in language learning. Prentice-Hall, 1987. P. 3-13
- Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch? / S. Ballweg et al. München : Goethe Institut, 2013.